

Пам'яті мого батька, Трегубова Василя Андрійовича,
правнука Барановича І. П.,
присвячується

Рогожина Н. В.

НАВЧАННЯ У КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКІЙ АКАДЕМІЇ — ТРАДИЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ СІМЕЙ (на прикладі роду Барановичів у XVIII—XIX ст.)

Досліджено творчий внесок випускників КМА з роду Барановичів у розвиток православної теорії та культури, наукової та практичної медицини України і Росії у другій половині XVIII — першій половині XIX ст., а саме: архієпископа Лазаря (Луки), братів — єпископа Лаврентія (Лук'яна) і доктора медицини Максима, архимандрита Варлаама (Василя), братів — вчителя співу Юрія, лікаря Івана та доктора медицини Степана Барановичів. Список джерел — 12 назв.

Барановичі — один із 40—50 найдавніших українських шляхетських родів, які зародилися в центрі України-Руси, в Овруцькій старостві на Київщині, на Заушші обабіч Іскоростеня. Шляхетські привілеї за військові заслуги та права на володіння землею Барановичі одержали в середині XIV ст. від литовських князів [1], [2, с. 221—226]. Економічно "заушанська" шляхта належала до околичної, малоземельної; це є "зем'яни-шляхта" (за Н. М. Яковенко), з якої сформувалася у XIV—XVIII ст. українська інтелігенція [2, с. 234].

Києво-Могилянська академія виховала кілька видатних представників роду Барановичів.

У період розквіту КМА, в першій половині XVII ст. у колегіумі навчався славетний Лазар Баранович (1620—1693), архієпископ, видатний церковний та культурно-освітній діяч, соратник гетьмана Богдана Хмельницького. Фундатор колегіуму митрополит Петро Могила, помітивши його здібності, відрядив удосконалювати знання до Віленської та Калуської академій. У 1642 р. Лазар Баранович — викладач, професор у колегіумі, у 1650—1657 — його ректор; у тому ж році став єпископом Чернігівським та Новгород-Сіверським, у 1666 — архієпископом. Л. Баранович мав величезний авторитет на Україні, що перебувала у важких умовах Визвольної війни, потім — Руїни. Він домігся канонічної незалежності Чернігівсько-Новгород-

сіверської єпархії, яка при ньому була підлеглою лише Константинополю; впливав на розвиток взаємин України з Росією в душі миру та взаєморозуміння [3, с. 40—43]. Без його слова не відбувалась жодна важлива подія [4, с. 113—115]. Сам він був чудовим проповідником, видатним поетом, письменником-полемістом, захисником православ'я. Приєднаймося до В. Аскоченського: "Баранович Лазарь, замечательный воспитанник Киевской коллегии Могилянского времени, заслуживает полного уважения просвещенного потомства" [5, с. 113, 116].

З початку XVIII ст. багато представників роду Барановичів вчать у Києво-Могилянській академії цілими сім'ями. Як видно з актів і документів, це були здебільшого сини сільських священиків з Київської та Чернігівської єпархій, наприклад, з сіл Даньовка Козелецького повіту, Смоляжі, Прохорів Ніжинського, Покровського Путивльського повіту та інших сіл.

Найвідомішими у XVIII ст. стали брати Лаврентій та Максим Барановичі, Варлаам Баранович.

Брати народилися на початку XVIII ст. в селі Покровське Путивльського повіту, у родині священика. Вони навчалися у Києво-Могилянській академії під час ректорства професорів Георгія Кониського (1751—1755) та Манасії Максимовича (1755—1758) [6, с. 428—432]. Обое стали видатними діячами, Лаврентій — у церковній сфері, Максим — у медицині.

Лаврентій (Лук'ян Павлович) Баранович (?—13.03.1796), єпископ Вятський, випускник КМА 1758 р., був посвячений у монахи при Академії та направлений у Новгородську семінарію (1758 р.) учителем піітики; у 1762 р. він — ректор семінарії та ігумен монастиря Антонія Римлянина, архимандрит [5, с. 269]. У 1767 переведений у Хутинський Спасо-Валаамський монастир, а з 6.08.1867 р. рукоположений на єпископа у Вятську митрополію, де трудився 22 роки. Багато зробив як місіонер-проповідник православної віри серед в'ятичів, заснував Пермське, Уфимське намісництва. Турбувався про стан духовної освіти священнослужителів, відкрив школу, створював бібліотеки, розбудував в Успенському Трифоновому монастирі на базі старої єпархіальну семінарію. Спочив у 1796 р., упокоєний у Троїцькому кафедральному соборі, в м. Вятка [3, с. 15—16], [6, т. 2, с. 428—432].

Максим Павлович Баранович, брат Лаврентія, закінчив КМА у 1755 р. і як співак духовної музики з дуже гарним голосом був посланий до Кіля (Пруссія, Шлезвіг-Голштинське герцогство), у придворну православну церкву, засновану герцогинею Анною, дочкою Петра I. Маючи потяг до лікарської науки, з 1762 р. навчався у Кілі медицини, можливо, за допомогою герцога. У 1767 р. одержав вчений ступінь доктора медицини. Дисертація "Про нутрощі" написана латиною. По поверненню до Петербурга у 1768 р. склав екзамен на право практикуючого лікаря. У 1769 був направлений лікарем у діючу армію графа П. О. Рум'янцева-Задунайського, головнокомандуючого армією у першій російсько-турецькій війні (1768—1774). Подальша його доля поки що не досліджена [7, с. 13].

Достойним пошанування випускником Києво-Могилянської академії першої половини XVIII ст. був Варлаам (у миру Василь) Баранович, архимандрит (? — 5.05.1784 р.). У 1727 р. він є студентом граматики (3-го класу), закінчив Академію, вірогідно, у 1736—1737 рр. [6, т. 1, ч. 2, с. 6, 13]. Був взятий до Петербурга, служив придворним священником. 22.05.1762 р., після багаторічного служіння у столиці, був звільнений і переведений до Києва, щоби, за власним бажанням, взяти монаший постриг у Києво-Печерській лаврі. Через 6 років, у 1768 р. (за П. Строевим — у 1772) його знов перевели, вже у Москву, ігуменом Іоано-Златоустівського монастиря і катехізатором імператорського виховального дому. У 1775 р. ігумена Варлаама висвячено в сан архимандрита. Він був щирим благодійником Академії. Коли згоріла у 1775 р. Київська бурса, святійший пожертвував на утримання незаможних учнів та на відбудову бурси

велику суму — 7820 срібних рублів. Гроші були ним покладені в банк і давали 5 % річного прибутку, який витрачався за його заповітом [6, т. 2, с. 436; т. 4, с. 40, 53, 65], [8, с. 75—76], [9, с. 75].

Традиційний потяг роду Барановичів до науки, який виховувала Могилянська академія, був продовжений братами Юрієм та Іваном Барановичами з села Смоляжі. Вони навчалися у КМА наприкінці XVIII — початку XIX ст., під час ректорства Феофілакта (Федора) Слонецького (1795—1803), свого дядька, останнього з українських ректорів. Це були важкі роки для Академії, перед перетворенням її з вищого навчального закладу широкого профілю на звичайну духовну академію (у 1819 р.). Брати походили з родини священника. Їхній батько — Прокіп Григорович Баранович, ієрей міста Борзна, потім с. Смоляжі Ніжинського повіту, мати — попівна Ксенія Василівна, дочка о. Василя Слонецького, священника села Прохори Борзнянського повіту [10, с. 1218]. Брати на собі відчули негативне ставлення до національної інтелігенції з боку адміністративної системи Росії у часи імператорів Олександра I та Миколая I. Нашадки давнього шляхетського роду Барановичів герба "Сирокомля", визнані місцевою шляхтою, Київськими дворянськими зборами, вони без усяких пояснень не були затверджені у дворянстві Святійшим Синодом. Справа тяглася 70 років, з 1803 р.

Юрій Прокопович Баранович (1776 (1772) — ?) — педагог, хормейстер, початкову освіту здобув у Чернігівській семінарії (1790—1796); з 20.09. 1796 р. продовжив освіту у КМА, закінчивши клас богослов'я у 1802 р. Добре опанував іноземні мови, співи, мав гарний голос. Ще навчаючись у класі богослов'я, викладав з 1799 р. у класі ірмолоїного співу і був регентом студентського хору. З 1800 р. офіційно затверджений вчителем співу, а також французької мови у нижчому класі [11, т. 1, р. 1800, 1802, 1803], [11, т. 17, с. 41—46, р. 1804], [10, с. 1—18]. Незабаром після від'їзду Феофілакта Слонецького єпископом у Вологду (1803—1808), 16.09. 1804 вийшов з корпорації Академії, був рукоположений у священника Києво-Печерської лаври, регентував Лаврським хором.

Баранович Іван Прокопович (1783—6.04. 1852) — військовий лікар-хірург, організатор лікарняної польової служби, колезький радник, кавалер орденів Св. Анни 2-го і 3-го ступеня. Молодший син рано залишився сиротою. Вчився у КМА з 19.10. 1795 р. Закінчив Академію по класу філософії і, водночас, по класу "Основи лікарської науки" у 1805 р. виявив велику схильність до медицини та іноземних мов [10, с. 1—18], [11, т. 1, с. 51, 489, 643], [11, т. 2, с. 144—145].

Серед 6-ти найкращих випускників Іван Баранович був направлений у Санкт-Петербурзьку імператорську медико-хірургічну академію, де навчався на лікаря у 1805—1809 рр.

Службу військового лікаря пройшов з 1809 по 1819 рр., від молодшого лікаря до штаб-лікаря мушкетерського 36 полку. Учасник війни з Наполеоном, разом з полком брав участь у всіх великих баталіях (під Смоленськом, Бородіном, в Сілезії, Пруссії, Саксонії, Баварії) [10, арк. 124—127 зв.]. Розробив новітні методи лікування поранених, у тому числі за допомогою фітотерапії. За станом здоров'я пішов у відставку (1819—1832), на приватну практику у місто Златопілля Чигиринського повіту Київської губернії. Мав демократичні погляди. Серед його друзів була родина декабристів Давидових з Кам'янки, вони стали, як і Лизогуби, хрещеними батьками старших дітей. Родина Барановичів зростала, і тому Іван Прокопович — знову на військовій службі (з 1832 по 1851 рр.) — старшим лікарем уланських полків у Новоросії, Херсонській губернії; з 1838 р., крім того, очолює військовий шпиталь у м. Новомиргороді Єлисаветградського повіту.

Як визнаний організатор лікарської польової служби у 1846—1849 рр. працює дивізійним лікарем кількох округів Новоросійських військових поселень. Брав активну участь у боротьбі з холерою в 1830—1831 рр. та у 1849 р.

Дружина — Текля Вікторівна з Бенкевичів, шляхтянка. Подружжя мало 8 дітей: 3-х синів і 5-х дочок. Старший син Миколай (нар. 1822) був віце-губернатором у Катеринославі з 1856 р., з 1871 — статський радник. Михаїл (нар. 1829) — юрист, нотаріус у Новомиргороді; середня донька Олена (1832—1913 рр.) — у шлюбі за вій-

ськовим лікарем, надвірним радником Шимкевичем Каетаном Матвійовичем.

Помер Іван Прокопович Баранович у Златополі 6.04.1852 [10, арк. 93 зв.].

Взірцем, другом, опікуном був для Івана Барановича його старший брат Степан Прокопович Баранович (1772—10.10. 1839), доктор медицини й хірургії, військовий лікар, статський радник, кавалер ордена Св. Володимира. Середню освіту здобув у Чернігівській семінарії. У роки 1791—1795 вчиться практичній медицині у Санкт-Петербурзькому сухопутному шпиталі. З 1795 — на військовій службі, лікарем на Балтфлоті; у 1800—1806 рр. — штаб-лікар Тульського мушкетерського полку. Учасник війн з Наполеоном у 1807 та 1812—1815 рр. З 1812 — дивізійний штаб-лікар, з 1818 — корпусний штаб-лікар 6-го піхотного корпусу. У 1820 одержав від військового міністра диплом доктора медицини та хірургії. У 1821—1826 рр. працює головним лікарем Житомирського, 1826—1830 — Київського військового шпиталю та шпиталю кантоністів. 1833 — старший лікар Могилівсько-Білоруського військового шпиталю, вірогідно, зниження у посаді пов'язане з родинними і дружніми зв'язками з поляками під час польських повстань проти Росії у 1830 р. На останній посаді Степан Баранович працює до смерті. Помер 10.10. 1839 р. [10, 1—18], [7, 13—14].

Ця розповідь — перша спроба висвітлення теми. Не всі імена роду були досліджені в контексті зв'язків з КМА. Але вдалося показати, що рід українських шляхтичів Барановичів, як і інші роди, сумлінно потрудився протягом понад 250 років на користь культурі народів України та Росії.

1. Антонович Владимир. О происхождении шляхетских родов в Юго-Западной России. Извлечение из 1-го тома 4-й части Архива Юго-Западной России, издан. Киевской комиссией для разбора древних актов.— Киев, 1867.
2. Яковенко Н. М. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна).— Київ, "Наукова думка", 1993.
3. Половцов А. А. Русский Биографический словарь.— СПб., 1914.— Т. Лаб,— Ляш.
4. Микитась Василь. Давньоукраїнські студенти і професори.— Київ, Абрис, 1994.
5. Аксоченский В. Киев с древнейшим его училищем Академиею. Часть 2.— Киев, 1856.
6. Петров Н. И. Акты и документы, относящиеся к истории Киевской Академии. В 5-ти томах.— Киев, 1904—1908.

7. Змеев Л. Ф. Русские врачи-писатели. Вып. 1, тетр. 1.— СПб., 1886.
8. Серебренников В. Киевская Академия с половины XVIII века до ее преобразования в 1819 году.— Киев, 1897.
9. Строев Павел. Списки иерархов и настоятелей монастырей Российской церкви. 7. Изд. Археологической комиссии.— СПб., 1877.
10. ДАКО, ф. 782. оп. 1, спр. 303.
- і 1. Титов Ф. И. Акты и документы, относящиеся к истории Киевской Академии.— Т. 1, 2, 3.— Киев, Тип. ЧоковаИ. И., 1912.
12. Родинний архів Шимкевичів—Трегубових.

Rogozhina N.

**STUDYING IN KYIV-MOHYLA ACADEMY —
THE TRADITION OF UKRAINIAN FAMILIES
(on the example of Baranovich family
in XVIII—XIX centuries)**

The Kyiv-Mohyla Academy graduates of Baranovich family contribution in the orthodox Christian theory & culture, medicine science & practice in Ukraine and Russia (in the second part of XVIII — first part of XIX centuries) was studied. Members of Baranovich family were noted: archbishop Lazar (Luka); bishop Lavrentiy (Lukian) and medicine doctor Maxim (brothers); archimandrit Varlaam (Vasiliy); music teacher Yuriy, physician Ivan, medicine doctor Stepan (brothers). Bibliography 12 references.